

Великі дерева у малому місті: облаштування міського простору

Велике місто і невелике місто складаються із дрібниць. Увага до дрібниць дає відчуття досконалості цілому. Є все таки цінне у сторонніх очах, особливо якщо це очі зовнішнього консультанта, бо він може побачити те, що твої очі вже давно не помічають через звичайність, звиклість картинки у твоєму мозку.

Але є і простіші речі, які щоразу не дають спокою через думку, а чому не можна зробити по –іншому. І нехай не «до основи, а потім» , а поступово змінюючи те, що вже не годить на нове, досконаліше, естетичніше, сучасніше, чи просто правильніше зроблене.

Сьогодні ми мову ведемо про вуличні насадження, а конкретно дерева, адже є ще кущі, квіти. В наших краях більше використовують насадження дерев, а ще частіше їх варварську обрізку і вирубку.

Що потрібно для того щоб людина позитивно сприймала дерева у місті поздовж вулиць, пішохідних тротуарів, навколо площ?

Потрібно щоб дерева надавали: естетичну насолоду чи хоча б прийнятність вигляду, були безпечними, корисними з точки зору утворення тіні, збирання пилу і перетравлення газу, не заважали жителям.

Яка ситуація у типових містечках, які можна віднести до малих і середніх в Україні?

Наші візуальні спостереження говорять наступне:

1. Дерева висаджені із порушенням норм відстаней від краю автомобільної дороги, що призводить до погіршення огляду трас водіями, зважанню гілляччя, а подекуди і стовбурам безпечному руху
2. Площа навколо стовбура невелика, що призводить до руйнування огорожуючих бордюр корінням при рості дерев
3. Не врахована товщина стовбурів і потужність корінцевої системи, яка нищить асфальт при розростанні і зміцненні
4. Переважаючий спосіб обрізки дерев- «під ноль», через нищення крони. Спосіб цей називається топінг і часто призводить не лише до тимчасово неестетичного вигляду дерева, а й змушує їх гинути, адже не всі рослини можуть перенести обрізку крон.

5. Побілки стовбурів дерев, в інших країнах Європи і США окрім пострадянських, я не бачив.
6. Стовбури дерев і прикоренева зона усяні новими відростками.
7. Пішохідна зона самовільно засаджена жителями приватного сектору будинків, що ускладнює утворення повноцінних пішохідних тротуарів та погіршує огляд водіям на перехрестях
8. Наявність великої кількості тополь, які дають велику кількість пуху влітку
9. Наявність великої кількості хворих дерев з наростами (наш матеріал стосується не теми біології, а міського благоустрою, тому спеціальними природничими термінами цю публікацію не ускладнюємо)
10. Багато високих необрізаних дерев через відсутність вишок відповідної висоти, а також широких і пошкоджених дерев.

Здолбунів, Рівненська область. Дерево займає половину корисної ширини тротуара.

Здолбунів. Там де мало би рости дерево вставили дорожній знак.

Рівне. Ніби і корні не розірвали асфальт і доступ повітря трошки є, але загальної естетики бракує.

Здолбунів. З цього молодого деревця, що пробилося крізь старий пеньок теж нічого нормального не вийде.

Здолбунів. Два сплячих але не викорчуваних деревця, одне посаджене, швидше всього самими жителями. А ще здолбунівські дерева місцева влада використовує як кріплення для дорожніх знаків.

Здолбунів. Якщо не доглядати, не оновлювати зелені зони у місті, то ці зелені зони з'являться самі але у дикому вигляді. Колись це дерево (фото знизу) було гарною ялинкою, поки до неї не дібрались бензопили електриків, що розчищали лінію електропередач. То може не треба було тут саме такі дерева висаджувати, щоб потім не нівечити їх.

Здолбунів. Підірваний коренями асфальт, широкий стовбур, а далі зо п'ять пеньків

Обрізка по-тернопільськи

Рівне, центральна вулиця. Дерева невеличкі, доступ кисню є, бракує естетичних решіток, бо собаки вже зробили собі місця для їжі та відпочинку.

Міський креатив

Здолбунів. Комунальний креатив. Ну от чим користувались майстри благоустрою висаджуючи три дерева у такій комбінації?

Що говорить українське законодавство та світова успішна практика з цього приводу?

1. Норми і нормативи, відстані

Відповідно до вимог «Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», затверджених наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 № 105, відстань від краю проїжджої частини вулиці до осі стовбура дерева **має бути не менше 2 метрів**. Деревя, що ростуть вздовж вулиць, в свій час були висаджені на значно меншій відстані від краю проїжджої частини, що на даний час негативно впливає на їх стан.

Процес росту і розвитку деревних рослин на вулицях і площах відбувається в складних умовах (підвищена температура повітря і ґрунту, ущільненість ґрунту, загазованість, задимленість повітря, наявність пилу тощо), і тому при садінні дерев і чагарників слід враховувати:

8.12.1. Висаджувати великорозмірний посадковий матеріал (у віці не менше 10 років);

8.12.2. Підбирати стійкі до загазованості, задимленості, пилу породи дерев (клен гостролистий і сріблястий, липа дрібнолиста і широколиста тощо). Хвойні найменш стійкі в складних екологічних умовах;

8.12.3. З метою створення довговічних і високодекоративних деревних насаджень на міських вулицях і площах, а також на щебенистих і ущільнених ґрунтових дорогах у парках, скверах, бульварах і садах слід садити дерева не в обмежену за об'ємом садивну яму, а в смугу відкритого ґрунту або газону шириною не менше 2,0-5 м - на вулицях і 1,5-2 м - на щебенистих і ґрунтових дорогах;

8.12.4. На асфальтованих вулицях та з іншим покриттям розмір оброблювальної пристовбурної лунки повинен бути не менше 2 x 2 м і у районах із старою забудовою - 1,5 x 1,5 м;

8.12.5. Не допускається садіння деревних порід з низько опущеною кроною та низько звисаючими гілками (плакучі форми верби, шовковиці, ясена, горобини тощо), таких, які засмічують пішохідні доріжки плодами (робінія, шовковиця тощо), дають кореневі відгалуження (тополя канадська, біла тощо), таких, що мають неприємний запах (бархат амурський);

Якщо дерева знаходяться дуже близько від дороги – вони не витримують загазованості, забрудненості, солі, бруду, який збирається з доріг. Це все негативно відзначається на житті дерев. Стандарт висадки дерев по місту має передбачати, яких саме порід мають бути зелені насадження, та висоту саджанців. На одній вулиці вони мають бути однотипними та не бути різної висоти.

Інші норми відстаней можна глянути у таблиці з ДБН 2.3-5-2001.с.37

Шумо-пилезахисні зелені смуги повинні створюватися з 3-6 рядів густих деревно-чагарникових насаджень загальною шириною від 10 до 30 м.

8.2 Відстані між стовбурами дерев у разі рядового насадження слід приймати залежно від розмірів їх крон, але не менше 5 м, між місцями насадження дерев з широкою кроною і кущів - не менше 2 м, а від окремих елементів вулиці (дороги) до дерев і чагарників - згідно з таблицею 8.1.

Таблиця 8.1

Елементи вулиці (дороги)	Відстані, м, від елемента до краю	
	стовбура дерева	чагарника
Край проїзної частини вулиць (кромка укріпленої смуги узбіччя)	2,0	1,5
Край трамвайного полотна	5,0	3,0
Пішохідний перехід у одному рівні, зупинка громадського пасажирського транспорту	не менше 10,0	
Край тротуару та садової ділянки	0,7	0,5
Щогла та опора освітлювальної мережі трамваю, мостова опора та естакада	4,0	-
Підшва чи внутрішня грань підпірної стінки	3,0	1,0
Підшва схилу, тераси тощо	1,0	0,5
Примітка 1. Висота чагарників, у разі їх розміщення від краю проїзної частини на відстань від 1,5 до 5 м, не повинна перевищувати 0,5 м.		
Примітка 2. Відстань між кромкою проїзної частини і кроною дерев повинна бути не менше 0,5 м.		

2. Побілка дерев

Чи задавалися ми запитанням: «Навіщо білити стовбури дерев?» І не лише дерев, а й електроопор весною. Якщо запитати про це міського жителя, то він очевидно відповість: «Як навіщо? Це ж красиво!» А як же, всі звикли, що навесні дерева білять. Але чи потрібно це деревам.....?

Бо якщо це корисно то в який саме час і з якою метою. Та й займатися цим потрібно точно не для краси. Одна справа, коли обробляються фруктові дерева у селах, де їх білять для захисту від шкідників, і абсолютно інша — у місті, де вапном мажуть каштани, дуби, клени, берези і навіть бетонні стовпи.

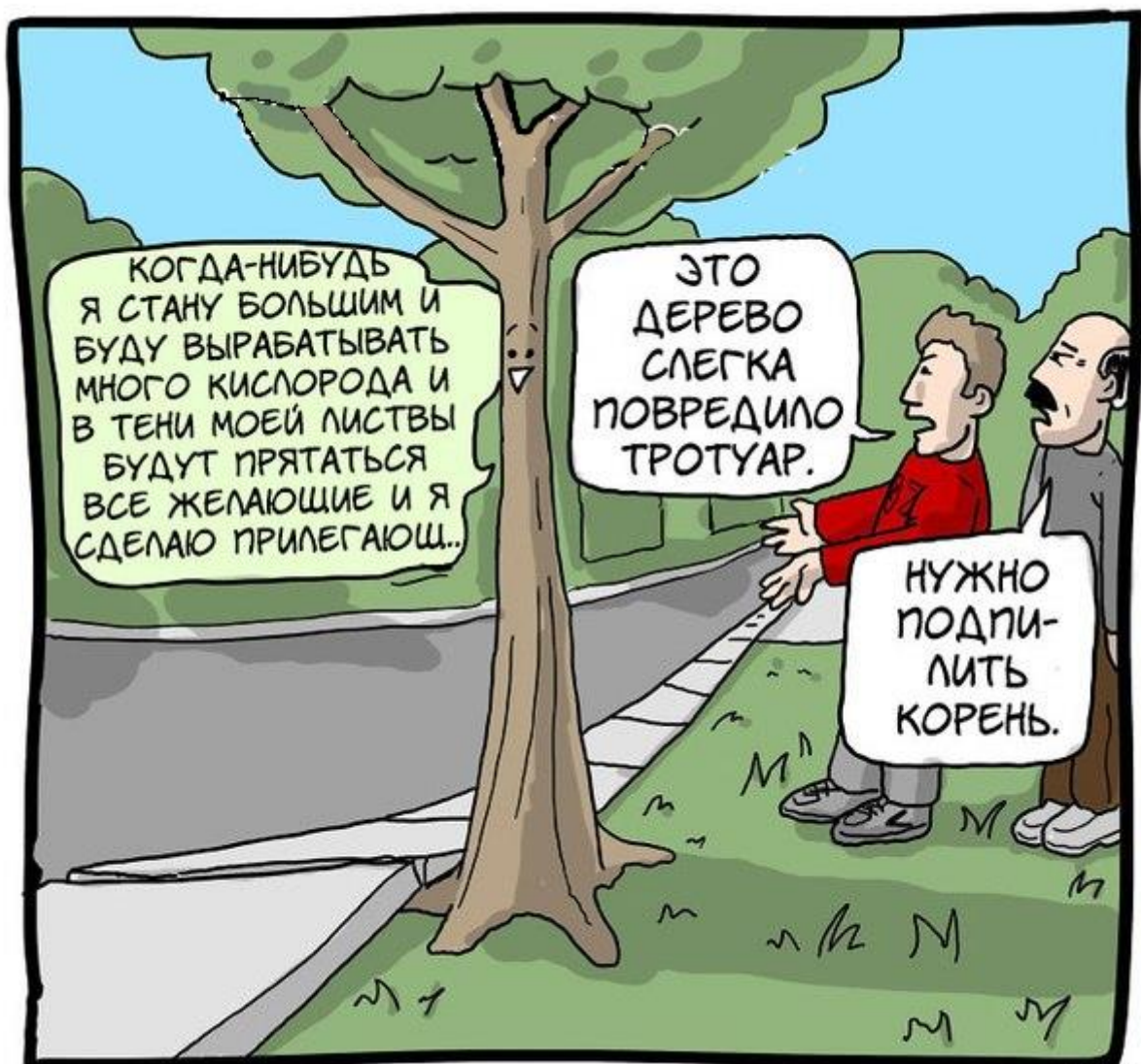
Між іншим, згідно наказу № 301/51 Державного комітету України по житлово-комунальному господарству «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень міст та інших населених пунктів України» (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики N 226 від 24.12.2001) чітко вказано: п.б.3.27 „**побілка стовбурів дерев у парках, скверах, на бульварах та вулицях забороняється.** Виняток становлять окремі ділянки та об'єкти, до яких ставляться підвищені санітарні та інші спеціальні вимоги (громадські туалети, місця для збирання сміття та побутових відходів, підприємства із специфічним виробничим процесом та інше) “.

То для чого це робити? Відповідь очевидна- щоб на все інше людські очі уваги не звертали, а раз побілено, значить комунальні служби працюють.

Із опрацьованих нами джерел якихось очевидних вигід чи тим більше вимог до такого способу поводження із деревами у зарубіжних джерелах знайдено не було.

3. Висадка дерев. Які види рослинності підходять для озеленення міських вулиць ?

Якими ж якостями має володіти «урбаністичне» дерево? Насамперед, воно повинне добре приживатися в даній ґрунтово-кліматичній зоні, досить швидко рости, не створювати проблем у міру свого розвитку, ну і, звичайно ж, бути здатними до активного поглинання усілякого роду «неприємностей» з повітря. Плюс не можна забувати про естетичну складову. Розглянемо окремі види дерев, наскільки це можливо.

До останнього часу найпоширенішим деревом для міст України була **тополя**. Вона добре приживається, швидко росте, має великий об'єм листя і добре поглинає шкідливі речовини з повітря. В останні роки озеленення міст цією породою дерева піддається критиці через виділення великої кількості пуху. Тополя є різностатевою рослиною, і пух виробляють «дівчатка». Але це дерево здатне змінювати стать залежно від ситуації, і тому підбір «хлопчиків» для озеленення втрачає всякий сенс - в будь-який момент вони можуть перетворитися на «дівчаток».

Хоча потрібно сказати, що проблема пуху виникла не тільки тому, що дерево змінилося, а тому що люди змінилися теж. Стало більше алергіків, багато в чому «завдяки» тому, що ми самі створюємо, а потім їмо, п'ємо і дихаємо цим. Так що дерево не винне. Є в цього дерева ще один недолік - воно крихке і при сильних поривах вітру може обламуватися. Загалом, тополя підходить для парків, але не зовсім зручна для жвавих вулиць.

Каштан має прийнятну поглинальну здатність, створює відмінну затіненість вулиць і володіє високими естетичними показниками. Однак його пристосованість до наших ґрунтово-кліматичних умов далека від ідеалу. Тому він часто хворіє і не показує всього свого потенціалу з нарощування листової маси. В останні роки каштан зіткнувся ще з однією проблемою - навалою каштанової молі, яка масово вражає листя цієї рослини.

Гарне дерево **береза**, але воно не пристосоване до наших ґрунтів і клімату, тому не дає бажаних показників.

Ясень хороший за багатьма властивостями, але він має низьку газостійкість і розріджений кронаю. **Ялини і сосни**, звичайно ж, красиві, але у них низька приживлюваність. До того ж всі хвойники володіють апікальним, тобто верхівковим ростом. Досить пошкодити верхівку, і дерево на багато років не дає приросту. Вони хороші для парків і скверів, але навряд чи годяться для вулиць. Та й занадто дорогими вони є.

Багатьма хорошими якостями володіє **дуб**, але його приживлюваність також залишає бажати кращого. До того ж дуб відноситься до повільно зростаючих порід дерев. Йому теж місце скоріше в парках і скверах, ніж на алеях біля автострад.

На жаль, доводиться визнати, що найбільш пристосованими видами дерев на міських вулицях є інтродуценти, т.е чужорідні види, завезені з інших країн і континентів.

Робінія - псевдоакація, відома в народі під ім'ям білої акації - це уродженка Північної Америки. Вона не боїться пожеж, посухи і практично не має місцевих хвороб і травоядних тварин. Але в міському середовищі - це цілком прийнятні рослини, які володіють майже оптимальними якостями: хороша приживлюваність, швидке зростання, велика тривалість життя, міцність, стійкість до газів, посухи, засоленням і важким ґрунтам. До недоліків можна віднести пізне розпускання листя. Зате листопад починається тільки з приходом справжніх заморозків. Тому саме по собі листя у цього дерева в нашій зоні не жовтіють і не опадають.

Одними з найбільш живучих, є **клени**, клени ясенolistі Теж родом з Північної Америки. У нього є все: легка приживлюваність, швидке зростання, велика біомаса. Але часто це стає його недоліком. У будь-яких щілинах асфальту він швидко проростає і досить упустити момент, як покриття просто перетворюється на купу каміння. Крім того, він не дуже стійкий до забруднення повітря і швидко скидає листя. Естетичні якості також далекі від ідеалу. Його найкраще використовувати для озеленення буферних промзон, ніж для міських вулиць.

А ось інший його побратим, **клен гостролистий**, більше підходить для міських вулиць. Дерево має нормальної газостійкість, хоча за швидкістю зростання він значно поступається клену ясенolistому. З іншого боку, це місцевий вид для лісів Європи.

Загалом, краще зупинити свій вибір на місцевих видах дерев або хоча б на європейських видах. Серед них варто виділити **липу**. І хоча первісна швидкість її зростання залишає бажати кращого, але за всіма іншими показниками вона підходить для міських вулиць. Зріла липа володіє чудовою масою і поглинаючою здатністю, приємно пахне під час цвітіння і має гарну форму крони. Вона є досить м'якою деревиною і добре переносить обрізку, але з іншого боку, її гілки НЕ всихають і не обламуються, як у тополі. Звичайно, та кількість опадів, яка випадає в нашій зоні, не повною мірою відповідає потребам липи, однак на наших чорноземах ця проблема в цілому нівелюється.

Нарешті, слід згадати різні види **в'язів**. Вони досить швидко ростуть, мають високу стійкість до газів і високий рівень їх поглинання. Звичайно, іноді у в'язів, як і у тополь, відмирають великі гілки, але навіть суха деревина в'яза одна з найміцніших (звідси і назва «в'яз» - в'язкий). Так що у комунальних служб є час, щоб встигнути видаляти деревний сухостій. У в'яза є ще одна якість. З одного боку, він досить посухостійкий, а з іншого, відповідно до класифікації відомого

дніпропетровського вченого А.Л. Бельгарда, в'яз відноситься до дерев, здатного переносити деяке перезволоження ґрунту.

Це особливо важливо в умовах близького залягання ґрунтових вод. Звичайно, в'яз поступається по цій якості тополі і вербі, але про недоліки тополі вже сказано вище, а **вербу** через надмірну ламкість вздовж доріг недоцільно насаджувати. Зате цей показник у в'яза вище, ніж у липи. Остання теж має здатність переносити перезволоження ґрунту, але не при постійному близькому стоянні води. До недоліків же в'яза можна хіба що віднести не найвищі естетичні показники: ні тобі вигадливою форми листя, як у клена, ні п'яного аромату квітів, як у акації. Загалом, дерево як воно є.

Джерело: <http://www.litsa.com.ua/show/a/4419>

4. Обрізка дерев. Як зазвичай проводиться ця екзекуція живих рослин? Наймається вишка, береться 1-2 працівника групи благоустрою комунального підприємства, пили в руки і вперед. Висота обрізки залежить від висоти вишки, естетика від смаків робітників і часто обмежується обрізанням всього і побільше. Як це відбувається у місті Здолбунів Рівненської області можна глянути в матеріалі Здолбунівська дерев'яна політика <http://zdolbunivcity.net/zdolbunivska-derevana-politika/> (стаття у ЗС від 25.03.2014) А от якби мало бути розповідає тернопільський фахівець.

Тернопіль: Санітарне обрізання у місті проводять щороку. Його ініціатор – міська влада. Правильно проведене обрізання дерев їх омолоджує, позбавляє від сухих та зігнилих гілок. Також рятує лінії електропередач та інші повітряні мережі від пошкоджень. Проте частину дерев люди, які за ними доглядають, просто знищують, переконані фахівці.

- До нас чи не щодня звертаються тернополяни щодо необґрунтованого і безсистемного пониження крони міських дерев, - каже перший заступник начальника Держекоінспекції – перший заступник головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища області Юрій Рослий. - Люди нарікають на зрізання гілок дерев на висоті чотири-п'ять метрів від землі. Стовбури з гілками, що залишилися, стирчать і виглядають дуже неестетично. Частина дерев згодом поновлює крону, а решта після такого всихає. Я вважаю це проблемою.

Фахівець додає, що таке обрізання суперечить правилам. Проте законних важелів впливу на це немає.

- **Пониження крони і догляд за деревами, які прописані в порядку утримання зелених насаджень у населених пунктах, дозволені**, - каже пан Рослий. – **Однак там чітко прописано, що омолоджувальне обрізання крони є декількох видів:**

малого, середнього та інтенсивного ступенів. Найінтенсивніше - це обрізання до скелетних гілок. Тобто до "рук дерева", а не до того стовбура, який залишають насправді. Проте притягнути до адмінвідповідальності за таку роботу ми не можемо, бо немає прямої статті...

Джерело: <http://te.20minut.ua/Podii/sanitarne-obrizannya-mozhe-znischiti-dereva-10270498.html>

Як і у кожній справі деталі визначають вишуканість. І якщо садити дерева одного виду, на однаковій відстані, естетично і санітарно правильно доглядати, то на заміну старим і аварійним алеям придуть поступово нові: безпечні, гарні, корисні.

Амстердам, Нідерланди

Торонто, Канада

Оцініть як дерева винесені за основний шлях пішоходів і водночас є ще на тротуарі, а також у поєднанні із обмежувальними сповпчиками не дають змогу автохамам виїхати на тротуар

Однакові породи дерев, величезний радіус для розвитку коріневої системи, не шкодять ширині тротуару

Як правильно саджати дерева

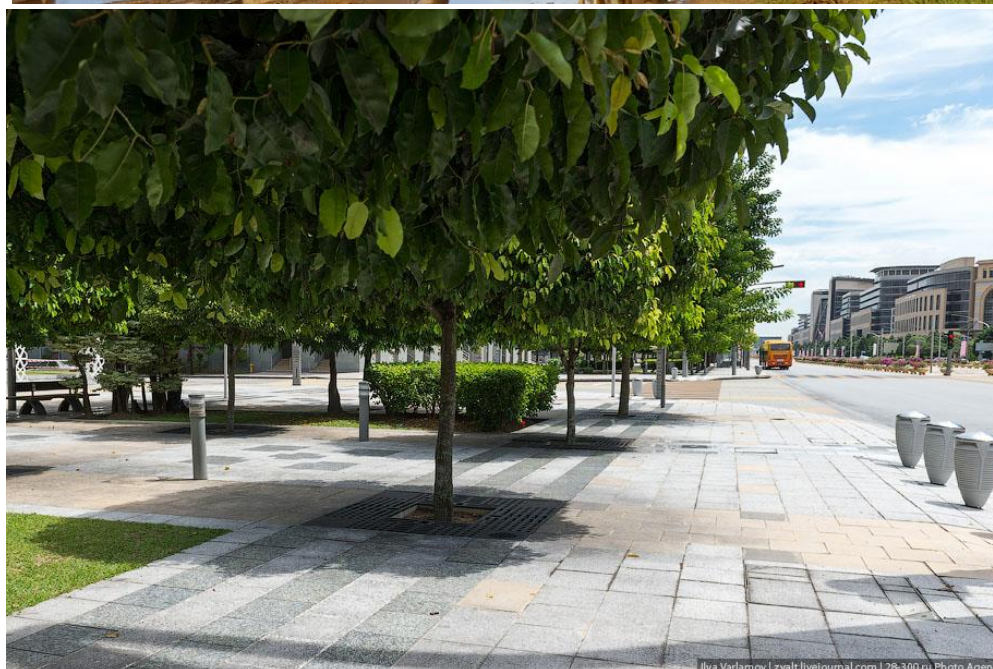

Решітки навколо стовбура враховують діаметр дерева

Дерева висаджені у два ряди. Утворюють прохолоду і тінь над пішохідною доріжкою.

Куала Лумпур. Рядочки вивірені, зелені зони виокремлені, тротуар широкий.

Кам'янець-Подільський. Почалася реконструкція. Ліхтарі, вказівники, тротуар вже доводять до ладу, треба ще і навколо дерев красу навести.

Ідеальний дощоприймач (перше верхнє фото) та прийнятне планування з врахуванням потреб мешканців та думкою про живі рослини.

Завжди є обмеження, які дозволяють робити це швидко. По перше - тому що це дерева, які ростуть і які одразу не можна посадити десятирічні. По друге – це хронічний брак коштів і одночасно чудова корупційна стаття витрачання грошей

на дерева, які «засохли, вкрадені, ...» По – третє, тому що ця тема мало у яких містах є в пріоритеті взагалі і вписується у загальну концепцію розвитку міста.

Є ще одне виключення, якщо природа змогла уникнути всіх перепитій вашого (нашого) господарювання, уникла рук варварів і комунальників і створила свої шедеври на зразок тих, що на фото нижче, то нищити свідомо таке – не тільки не доцільно, а й злочинно по відношенню до власного міста та природи.

Нова Зеландія

Автор: Микола Орлов, заступник голови Здолбунівської РДА, засновник НГО «Аналітичний центр розвитку міста «ЗЕОН», аналітик міського порталу <http://www.zdolbunivcity.net/>, експерт з муніципального розвитку та регіональної економіки, сертифікований учасник програм «АХАЛАР: я і громада», Україна, Польща; «Local Government Advocacy: Promoting Decentralization and Economic Growth», США; «How to be a better policy advisor», NISPAcee; «The future role of cities in a globalizing world: Challenges for new public strategies and innovative urban governance» Угорщина.

Фото: місцеві автора, решта з відкритих джерел, авторам яких велика подяка.

